

18.

UKRAJINSKO PITANJE U JUGOSLAVIJAMA. POLITIČKI KONTEKST HRVATSKE UKRAJINISTIKE

Jevgenij Paščenko

Sažetak: Vizija Ukrajine u Jugoslaviji prije i poslije komunističkog režima neumitno se povezivala s političkim faktorom. Položaj Ukrajine u sovjetskome sistemu se odražavao na statusu ukrajinsko-rusinske zajednice. Osim vanjskih utjecaja stav prema ukrajinskom pitanju oblikovao se i problemima interentičkih, crkvenih, političkih odnosa u tim Jugoslavijama. Kao grko-katolici, pristalice ideje nacionalne neovisnosti Ukrajine, neskloni ruskom ili sovjetskom režimu, predstavnici te manjine tradicionalno nisu bili u milosti službenog Beograda. Međutim, zahvaljujući aktiviziranju djelatnosti Ukrajinaca-Rusina jačao je interes prema Ukrajini što se odrazilo na postupnom formiranju hrvatske ukrajinistike. Razdoblje od 1945. godine, obilježeno sovjetsko-jugoslavenskom suradnjom, karakterizira se represivnim mjerama prema ukrajinsko-rusinskoj manjini. Sličnost odnosa prema ukrajinskom pitanju u predratno doba potvrđuje srodnost tih režima u stavu prema drugim narodima. Proganjanje Ukrajinaca je presjeklo prethodni i značajno oslabilo dalji razvoj ukrajinistike.

Ključne riječi: ukrajinistika, Ukrajina, Galicija, Vasilije Vojtanovski, Stanko Gašparović, Ukrajinaci-Rusini, Grko-katolička crkva

Jedan od središnjih problema koji se neminovno postavljao i morao se rješavati komunističkim režimom u poslijeratnoj Jugoslaviji bio je povezan s međunacionalnim odnosima. Nije nov, s obzirom na prethodnu Jugoslaviju, on se isto tako neminovno morao naslanjati, pogotovo u razdoblju sovjetsko-jugoslavenskog zbližavanja i na sovjetski model. U tom smislu je primjer stava prema Ukrajinacima vrlo indikativan. On se odnosio na Ukrajinu koja je već bila pod sovjetskim režimom, u sustavu SSSR-a, ali i na Ukrajince-Rusine koji su prebivali na jugoslavenskim prostorima i također su, kao i njihova povijesna domovina neminovno se našli na udaru rusko-sovjetskog stava prema jugoslavenskim Ukrajinacima-Rusinima.

Na prvi pogled, ukrajinska manjina – samo jedna od drugih u političkoj strukturi jugoslavenskoga stanovništva. Međutim, s obzirom na povijesnu opterećenost, najprije uključenost u imperijski prostor – austro-ugarski i ruski, a kasnije i u sovjetski - ideološki, politički, s obzirom na povezanost ukrajinsko-rusinske dijaspore s povijesnom domovinom, ti su migranti već od početka povukli za sobom na teritorije svojih migracija i probleme

njihove domovine. Na jugoslavenskim zemljama su se ukrajinski doseljenici uključivali u ne manje složeni problem interetničkih odnosa. Ukrajinci su nastupali kao još jedan predstavnik etničkih, vjerskih, političkih kretanja u jugoslavenskom društvu i na svoj način su primali utjecaje ili utjecali su na određeni procesi međunacionalnih odnosa u zemlji. S te strane ukrajinsko pitanje može se razgledavati i kao svojevrsan indikator niza problema u tadašnjem društvu. Ono pruža mogućnost, kroz stav prema ukrajinskom pitanju sagledati niz aspekata u povijesnoj perspektivi i njen odraz u tadašnjoj pred- i neposredno komunističkoj praksi koja se u Jugoslaviji deklarirala kao posve nova u odnosu na prethodnu.

Položaj Ukrajinaca u Rusiji – carističkoj ili sovjetskoj – tradicionalno se doživljavao poredbom nacionalnih odnosa na jugoslavenskome prostoru, što se odražavalo i na stavu prema ukrajinskoj manjini. Dakle, ta skupina je u neku ruku i fon, na kojem se ocrtava profil, sudba intelektualca u Jugoslaviji pred komunističkoj, komunističko-sovjetskoj odnosno drukčije socijalističkoj kako se ona deklarirala u doba raskida s socijalističkim taborom.

Povijesni aspekt je značajan u uvodnom rasvjetljavanju konteksta, ali s obzirom na postojeću literaturu posvećenu doseljavanju Ukrajinaca-Rusina¹ na jugoslavenske zemlje obilježimo samo glavne karakteristike. Ukrajinsko-rusinska skupina u tim zemljama smatra se najstarijom emigracijom iz ukrajinskih prostora.² Jedan od osjetljivih problema je bio u reagiranju na doseljenike od strane drugih etnosa. Kako opažaju ukrajinski istraživači, pridošlice iz ukrajinske Galicije nisu izazivali veliko oduševljenje od strane pravoslavnoga stanovništva koje njih je imenovalo Galicijani. Taj problem odnosa biti će i nadalje posebice oštar u interetničkim odnosima Ukrajinaca u Bosni, najprije s predstavnicima istočnoga kršćanstva. S obzirom na jačanje srpsko-hrvatskih konfrontiranja tog razdoblja, ukrajinski su doseljenici prebivali u nemilosti službenog Beograda što je postalo i ostalo normom političke refleksije potonjega na ukrajinstvo.

Ugledavanje na Rusiju i težnje njenog imitiranja u statusu Srbije kao neke analogije Rusije na Balkanu izgledaju skroz pogrešnim. Rusija sama po sebi predstavlja nešto posve drugo, nemoguće za političku paralelu njenoga modela na Balkanu od strane Srbije ili nekog drugoga političkoga subjekta. Rusija kao imperij, politička svijest, mentalnost, kulturna tradicija se bitno razlikovala od balkanske tradicije. U Srbiji poimanje Rusije se doživljavalo kroz prizmu mitologiziranih vizija. Upravo mitološke korijene imalo je shvaćanje Rusije kao branitelja ugroženih Slavena, ili postulat o vjerskoj srodnosti kao uvjeta uzajamnosti. Ukrajina je isto većinski pravoslavna i upravo to je bilo jedan od motiva za njeno asimiliranje. Rusko pravoslavlje je služilo kao motiviranje u osvajanju drugih pravoslavnih naroda, gdje je motiv «obrane od drugih» predstavljao samo strategiju. Mitski ideologem nužnosti nekog slavenskoga zajedništva doživljavala se u Rusiji kao nužni panslavizam, a ruski slavizam - kao panrusizam. Sve te forme koristile se najprije za osvajanje, ne i obranu slavenstva kako se to doživljavalo na Balkanu. Dakle, političko identificiranje s Rusijom dovelo je tu istu Srbiju do velikih poraza kojima je nemalo svjedočenja u modernoj povijesti.

U takvim poistovjećivanjima neumitnim je bio negativan stav prema Ukrajini a onda i njenim doseljenicima skoro u svim razdobljima političke povijesti službenoga Beograda. Svoju ulogu glede stava prema doseljenicima odigravala je i religijska pripadnost doseljenih

¹ Koristimo naziv ukrajinskog povjesničara Myhajla Gruševs'kog koji je pokazao povijesnu pripadnost Ukrajini imena Rus' koje je nastalo i postojalo na ukrajinskim zemljama od ranoga srednjovjekovlja sve do koloniziranja Ukrajine od strane imperija – ruskog i austrijskog: *Istorija Ukrajinjy-Rusy u 10 tomah i 13 knyghah (1898-1936)*.

² D-r. Myhajlo MARUNČAK, *Ukrajinci v Rumuniji, Čeho-Slovaččyni, Poljšči, Jugoslaviji*, Vinnipeg 1969., 43.

Ukrajinaca-Rusina. Crkva, grko-katolička prema tradiciji, bila je glavno duhovno središte doseljenika iz ukrajinskog Zakarpatja i Galicije.

U prvome svjetskome ratu Ukrajinci su pod Austrijom bili na suprotnoj fronti od Ukrajinaca pod Rusijom. To je vodilo zbližavanju između Ukrajinaca i Hrvata s prostora Austrije, povišenoj toleranciji od strane hrvatske javnosti prema Ukrajini te posve suprotnim raspoloženjima u srpskoj sredini. Slični stavovi jačaju s propašću carske i nastankom boljševičke Rusije. S proglasima 1917.-1918. Ukrajinske Narodne Republike njena vlada poduzimajući mjere po uspostavi diplomatskih odnosa i na Balkanu, bila je primorana konstatirati antiukrajinski stav službenoga Beograda i posve suprotan u Zagrebu, gdje su Ukrajinci nailazili na simpatije i razumijevanje.³

Svoju ulogu su odigrali i bjeloemigranti. Politički događaji na slavenskome istoku (boljševički prevrat, ruski građanski rat) dovode do novoga vala političkih migracija na južnoslavenske zemlje, većinom ruskih doseljenika, odnosno rusificiranih Ukrajinaca u redovima antiboljševičkih emigranata. Ruska emigracija je donijela i tradicionalni antiukrajinizam, podcjenjivanje svega ukrajinskog, imperijsku svijest glede Ukrajine i njenoga naroda, jezika, kulture što nije moglo ne odjeknuti se u srpskim vladajućim strukturama. Sve to se na svoj način odrazilo i na stavu prema Ukrajincima u Jugoslaviji.

Međutim, ukrajinska zajednica se konsolidirala, podržavala veze s Lavovom, Stanislavom, drugim gradovima gdje je organizirajuću ulogu, pored s tradicionalno vodećim značajem unijatske crkve imalo nacionalno udruženje *Prosvita* koje je u svome programu obvezatno predvidjelo suradnju s dijasporom. Djelatnost ukrajinsko-rusinske skupine na prostoru Jugoslavije i u Hrvatskoj između dva rata izražavala se u trima osnovnim formacijama koje se uzajamno preplitale ili doživljavale određena unutarnja prestrojavanja glede liderstva. Prvu je predstavljala Grko-katolička crkva koja je imala vodeću ulogu u duhovnom životu te cijele zajednice. Druga organizacijska struktura se grupirala uokolo spomenutoga kulturno-znanstvenog društva *Prosvita*. Treću je skupinu predstavljala specifična udruga ukrajinskih studenata.

Razvoj političkih događaja 1930-h godina obilježen je nezaustavnim porastom dva totalitarna režima u Europi. Oba režima su bili, između ostalog srodni mitologiziranjem izražaja svojih ciljeva. Sovjetska propaganda je uspijevala stvoriti virtualnu sliku vlastite stvarnosti koja je nailazila na pozitivan stav u europskoj ljevici.⁴ Međutim, ukrajinska realnost je morala rušiti mitologiziranu sliku «pravednosti» sovjetskoga režima upravo suprotnim stanjem. Početkom 1930-h širom podsovjetske Ukrajine a također u regijama Rusije s većinskim ukrajinskim stanovništvom došlo je do planirane akcije istrebljenja seljaštva putem gladi što je s kasnijim otkrivanjem tog zločina imenovano klao Gladomor (ukr.: Голодомор).⁵ Na prostor tadašnje Jugoslavije spoznaje o tome su dolazile upravo iz sredine ukrajinske zajednice koja je podržavala veze s zapadnom Ukrajinom u kojoj se širila adekvatna informacija o antiukrajinskoj politici sovjetskoga režima. Ulazak sovjetskih snaga

³ Dokumenti su objavljeni u knjizi: Volodymyr SERGIJČUK, *Neusvidomlennja Ukrajiny. Stavlennja svitu do Ukrajins'koji deržavnosti: pogljad u 1917-1921 roky z analizom s'ogodennja*, Ljviv 2002., 664.-670. Vidi također: Volodymyr SERGIJČUK, «Horvats'kyj narod najbiljše rozumije nas, ukrajinciv...», *Ukrajinci Horvatiji. Materialy i dokumenty. Knyga perša*, Zagreb 2002., 97.-102.

⁴ O tome: Jevgenij PAŠČENKO, «Virtualnost i realnost 'tridesetih godina' u ukrajinskom kontekstu», *Komparativna povijest hrvatske književnosti. Zbornik radova VII. (Hrvatska književnost tridesetih godina dvadesetog stoljeća) sa znanstvenog skupa održanog od 30. rujna do 1. listopada 2004. godine u Splitu*, Split 2005., 62.-86.

⁵ Jevgenij PAŠČENKO (ur.), *Genocidni zločin totalitarnog režima u Ukrajini 1932.-1933. Gladomor*, Zagreb 2008.

u zapadnu Ukrajinu 1939. potvrdio je stav sovjetskih vlasti prema idejama o ukrajinskoj neovisnosti, nacionalnoj osebnosti cjelovito. Metode antiukrajinizma su indikativne za prepoznavanje sovjetske prakse koja će se kasnije primjenjivati s proširenjem tih metoda na zemlje soclogora.

Informacija iz Ukrajine je na svoj način utjecala na proces ideološkog diferenciranja u hrvatskom društvu. Propaganda totalitarnih režima je povezivana s nacionalnim idealima različitih strana. Za razliku od socijalno, prosovjetsko usmjerenih predstavnika, oni intelektualci koji su ideal vidjeli u stvaranju neovisne Hrvatske, nisu vjerovali sovjetskoj mitologiji. Stanje u Ukrajini o kojoj su hrvatski intelektualci saznali i od ukrajinskih djelatnika jačalo je neprihvatanje sovjetske ideologije. U porastu interesa za ukrajinsko pitanje dolazi do većeg zblizavanja između ukrajinskih i hrvatskih intelektualaca. Potonji više se zanimaju za ukrajinsku kulturu, pružaju potporu ukrajinskim kulturnim pregaocima koji objavljuju u hrvatskim medijima.

Ukrajinska je zajednica u Hrvatskoj, cjelovito na prostoru tadašnje Jugoslavije ušla u razdoblje drugoga svjetskoga rata s izraženim kroz djelatnost intelektualnih udruženja i pojedinih predstavnika nacionalnim opredjeljenjima, raspoloženjima u kojima uglavnom nije bilo mjesta simpatijama prema sovjetskom režimu. Ponajprije takva uvjerenja se temeljila na doživljavanju sovjeta kao neprijateljski raspoloženih prema ukrajinskoj neovisnosti, nacionalnoj ideji cjelovito.

Uoči i na početku drugoga svjetskoga rata dinamizira se političko raslojavanje u hrvatskom društvu, sve više izražavanom kao prosovjetsko i antisovjetsko. U ukrajinskoj zajednici također dolazi do diferenciranja – od suzdržanih do radikalno raspoloženih uvjerenja, spremnosti učestvovati u ratnim formacijama za oslobođenje Ukrajine od sovjetskoga režima. Međutim, takvi namjeri nisu odgovarala interesima njemačko-nacističkih stratega. Ukrajina jednostavno nije se vidjela kao samostalna slavenska državnost. U svezi s time, već uoči rata jugoslavenska policija je uhapsila niz ukrajinskih nacionalnih aktivista što je prema mišljenju svjedoka bilo uslugom službenog Beograda njemačkim vlastima.⁶

U uvjetima pritisaka od strane službenih beogradskih vlasti, podrške od strane hrvatske kulturne javnosti, utjecaja iz Ukrajine gdje se stvarale formacije oslobođenja Ukrajine od sovjetskoga režima, Ukrajinci u Jugoslaviji, posebice oni koji su se angažirali za neovisnu Ukrajinu kao i Hrvatsku oduševljeno su dočekali raspad prve Jugoslavije. U značajnom kontingentu tih Ukrajinaca, a ponajviše iz Bosne i Hrvatske rastu raspoloženja i namjere neposredno učestvovati u borbama na ratnim frontama.

Međutim, dalji razvoj događaja bio je nepovoljan za ideje osamostaljenja jer je to bilo suprotno i njemačkim osvajačkim planovima. Proglašena u Lavovu 30. lipnja 1941. ideja obnove Ukrajinske države je bila spriječena u svom ostvarivanju. Bez obzira na različitost ideoloških usmjerenja, ukrajinska skupina je postala metom različitih represivnih intervencija s tragičnim posljedicama. Prema svjedočenju povjesničara, najviše su tijekom rata nastradali od ruku četnika koji su vidjeli u Ukrajincima neprijateljski etnikum.⁷ U takvim dramatičnim vremenima ipak realnom ostaje činjenica da Ukrajinci, njihova djelatnost, posebice u kulturi, prosvjeti, političkim težnjama najviše se izražavali na prostoru Hrvatske. Pojavljuju se prijevodi iz ukrajinske klasike, publicistike, istraživanja o ukrajinskoj književnosti. Djelatnost ukrajinskih aktivista nailazi na zainteresiranost, podršku u hrvatskim in-

⁶ Antin IVAHNJUK, «Horvaty j Ukrajinci (Do ukrajinsko-horvats'kyh vzajemyn)», *Naša meta* (Toronto), grudensičenj, 1951.-1952.

⁷ *Isto*, 50.

telektualnim krugovima gdje se pojavljuju neposredno hrvatski intelektualci koji uključuju u krug svoje aktivnosti ukrajinistiku. Posebice je indikativna sudbina Stanka Gašparovića (1917-1989). Rodom iz Vukovara gdje je nastanjen značajan dio Ukrajinaca-Rusina, on je u druženju s njima bliže upoznao ukrajinsku problematiku. Kao hrvatski rodoljub nije mogao ne uočiti srodnost političke sudbe Ukrajinaca i Hrvata što je uvijek bilo značajnim stimulansom u zbližavanju Hrvata s Ukrajinom. Studiranje književnosti na Filozofskom fakultetu u Zagrebu koji je završio 1940. odvijalo se ne bez druženja s ukrajinskom studentima koji su tamo imali svoju zajednicu i dosta aktivnu djelatnost, posebice po pitanjima uvođenja u nastavu ukrajinistike. Kao profesor gimnazije u Zagrebu, Gašparović nastupa i kao književni kritičar, objavljuje u tadašnjem tisku. U krugu njegovih interesa je i ukrajinska književnost, povijest, ukrajinska nacionalna ideja. Na tu temu on je objavio nekoliko zapaženih tekstove gdje posebice uočljivi oni o ukrajinskim klasicima, najprije o stvaralaštvu Tarasa Ševčenka, ukrajinskoj povijesti.⁸ Njemu pripadaju i prijevodu s ukrajinske klasike – novela ukrajinskog ekspresionista Vasylja Stefanyka kojem je posvetio i uvod u knjigu prijevoda.⁹ Nje bez njegovih zalaganja ukrajinski jezik se, kao poseban predmet, epizodno, u obliku lektorata, prvi put je počeo predavati potkraj Drugoga svjetskog rata (1944.-1945. – dva semestra).¹⁰ To je bila prva sveučilišna nastava na prostoru jugo-istočne Europe od Grčke sve do Beča.

Publikacije Stanka Gašparovića, Ivana Esiha, Mladena Bošnjaka, ukrajinskih publicista kao Antin Ivahnjuk, Eugen (Evgen) Maćah, Mihajlo Vintoniv, djelatnost Prosvite, ukrajinskih studenata u Zagrebu i, na kraju – hrvatskih intelektualaca su imali ponajprije kulturološki-prosvjetni sadržaj. Objavljivani tekstovi studentske mladeži prožeti rodoljubljem, idealom ukrajinske neovisnosti. Naravno je da s ukrajinskom problematikom izražavana su i određena politička konsolidiranja, više deklarativne razine što je bilo neumitnim u stilistici tih vremena. Posebno je bio uočljiv Vasylj Vojtanovs'kyj. Poznat kao književni i politički djelatnik, on je bio osnivač zagrebačke Prosvite, objavljivao je u hrvatskom tisku o događajima u Ukrajini, prevodio je s ukrajinske klasike na hrvatski. Još je 1940. bio uhapšen i zatočen u beogradskom zatvoru Glavnjača. Godine 1941. u Zagrebu je stvoreno Ukrajinsko predstavništvo s funkcijom veleposlanstva, misleći na buduću neovisnu od sovjeta Ukrajinu državu. Na čelu predstavništva bio je Vasylj Vojtanovs'kyj koji je dobio potporu od tadašnjih političkih struktura Hrvatske koje su obećavale osigurati prava Ukrajinaca u Hrvatskoj. To ipak nije značilo zaštitu Ukrajinaca od ustaškog ekstremizma. U Lipovljanima kao jednom od središta ukrajinske manjine ustaše su kasnije deportirali u koncentracijski logor Jasenovac jedan broj tamošnjih Ukrajinaca ali ne na temelju toga da su Ukrajinici jer su stradale i druge nacionalnosti pa i Hrvati.

U razdoblju 1940-ih promatramo složenu i dramatičnu situaciju kada je ideja nacionalne neovisnosti vodila prema različitim formama konsolidiranja. Jednim od izraza bilo je kulturno zbližavanje. Ono se ostvarivalo u uvjetima političkog režima koji je deklarirao ostvarenje ideje nacionalne neovisnosti. Upravo to je privlačilo i ukrajinsku i hrvatsku sredinu prema mogućnosti realizirati vlastitih težnji. Međutim, fatalnost tog procesa se izražavala i u tome da je ideal nacionalne neovisnosti povezivan s jednim od totalitarnih režima koji je prebivao u sukobu s drugim. Sve to je neminovno vodilo prema tragičnim

⁸ Stanko GAŠPAROVIĆ, *Taras Ševčenko (1814-1861), najveći pjesnik i prorok Ukrajine*, Zagreb 1942., 24.

⁹ Vasilij STEFANYK, *Sinovi. Novele*, Zagreb 1943.

¹⁰ Milenko POPOVIĆ, «Historijat i stanje ukrajinistike na Filozofskom fakultetu u Zagrebu», *Deset godina studija ukrajinistike na Filozofskome fakultetu u Zagrebu*, Zagreb 2007., 4.

posljedicama za one koji su pokušavali realizirati nacionalne ideale u uvjetima jednog od sukobljenih režima.

Završetak drugog svjetskog rata, obilježen proširivanjem rusko-sovjetske ideologije na jugoslavenski prostor je značio širenje ruske nacionalne politike. Ona je donosila neumitnu uporabu sovjetskoga stava prema Ukrajincima. U rasvjetljavanju utjecaja sovjetske doktrine na jugoslavensku politiku prema ukrajinskoj manjini realnom je činjenica represivnih akcija. Međutim, i dalje postoje problem informacije o tome. Neminovnom je bila politika likvidiranja određenog djela Ukrajinaca. Isto tako je realnom činjenica da je taj proces još uvijek zamagljen, nije dovoljno rasvijetljen, proučen, ponajviše je tendenciozno prikazan komunističkim interpretatorima. Postoje niz faktora koji su utjecali na sprječavanje istraživačkog procesa. To su najprije – režim straha, zabrane bilo kakvih razgllašavanja, zanimanja, pisanja o djelatnosti represivnog aparata. Ukrajinska je tema dugo vrijeme bila tabuirana u razdoblju sovjetsko-jugoslavenske suradnje 1945-1948. Međutim, i to je vrlo indikativno, čak i poslije prekida s sovjetskim blokom jugoslavenske službe su nastavljale u različitim formama nedobronamjernu politiku prema ukrajinsko-rusinskoj manjini. Na takav način potvrđuje se da je slično ruskome stavu prema ukrajinskom političkom pitanju, stavu negativnom prema ukrajinskoj nacionalnoj aktivnosti, što se i vidi u carističkom ili sovjetskom razdoblju, službena jugoslavenska politika također je nastavljala sličan stav – nepromjenljivo negativan. U svezi s iznesenim moramo konstatirati određene poteškoće u potpunom rasvjetljavanju postavljenoga pitanja jer za konačan zaključak su potrebna odgovarajuća istraživanja u arhivama. S druge strane, na osnovu različitih postojećih izvora, uključujući i usmena svjedočenja može se ocrtati određena vidljiva slika.

Kako svjedoče ukrajinski istraživači, sovjetska služba sigurnosti je pratila politička kretanja na prostoru Jugoslavije i već je prije 1945. posjedovala informaciju o nepodobnim osobama. Posebice ta aktivnost pojačala s ulaskom sovjetske vojske u zapadnu Ukrajinu s kojom su Ukrajinci s prostora Križevačke biskupije podržavali tijesne veze. Nadalje sovjeti i jugoslavenski komunisti su budno pratili ukrajinsku dijasporu u Hrvatskoj. Antin Ivahnjuk je svjedočio da je pukovnik NKVD-a (Ukrajincin prema prezimenu) u tajnom zatvoru u Beogradu gdje je Ivahnjuk bio zatvoren 1945. godine, o zagrebačkim Ukrajincima znao više nego on sam koji je živio više godina u Zagrebu.¹¹

S pobjedom Titovog režima Ukrajinci su postali jednim od objekta represije. U karakteristici režima čini se pogodnom konstatacija njemačke povjesničarke Katrin Boeckh: "Nakon kraja jugoslavenske „Narodnooslobodilačke borbe” Staljin je na razne načine podupirao uspostavu titoističke vlasti: sovjetski „savjetnici” - agronomi, pravници, agenti, vojno osoblje i drugi stručnjaci - poslani su u zemlju da se s njihovom pomoći izvrši gospodarska, politička i društvena preobrazba i sovjetizacija. Pripadnici sovjetskog „Narodnog komesarijata za unutarnje poslove” (NKVD) podržavali su izgradnju jugoslavenske tajne službe OZNA-e (Odjeljenje za zaštitu naroda, Uprava državne bezbjednosti). Na prijedlog sovjetskog ministra unutarnjih poslova Berije Staljinu, Tito je na raspolaganje dobio jednog komesara NKVD-a i jednog potpukovnika s 30 suradnika NKVD-a za tjelesnu stražu. Daljni temelj za odnose sa SSSR-om odredio je prijateljski Sporazum o obostranoj pomoći i suradnji, koji je sklopljen 11. travnja 1945. u Moskvi. Zajednička gospodarska poduzeća trebala su vezati Jugoslaviju, kao i ostale države istočne, srednje i jugo-istočne

¹¹ Bogdan LIS'KYJ, «Antin Ivahnjuk – velykyj ukrajins'ko-horvats'kyj patriot», *Ukrajinci Hrvatske*, Zagreb 2002., 62.-73.

Europe, za Moskvu. Prevođenje i objavljivanje sovjetske književnosti, suradnja sovjetskih i jugoslavenskih novinskih agencija kao i preuzimanje sovjetskih propagandnih metoda i izjava također su se pobrinule za širenje sovjetskih ideja”.¹²

U stavu prema Ukrajinima represije su bile usmjerene prema svim glavnim institucijama, udruženjima, pojedincima posebice u političkoj, religioznoj, kulturnoj, intelektualnoj i drugim sferama. Najprije su morali i bili kažnjeni neposredni suradnici s NDH - lideri Ukrajinskog predstavništva u Zagrebu. Karakterističnom je posebna okrutnost prema predstavnicima Organizacije ukrajinskih nacionalista. Oni su bili istrijebljeni zajedno s članovima obitelji. Takva metoda je bila jako izražena u sovjetskoj praksi te je nailazila na prihvaćanje od strane jugoslavenskih komunista, najprije u Beogradu. Dakle, jugoslavenski organi su radili zajedno s sovjetskim specijalcima. Prema svjedočenjima ukrajinskih očevidaca, 1945. godine u Jugoslaviji su postojali tajni zatvori NKVD-a kamo su usmjeravani posebno značajne osobe čiji je trag onda je nestajao. O likvidiranju određenih osoba postoje svjedočenja – što službena, što osobna, što je u određenoj mjeri kasnije predočeno u različitim publikacijama. Prema proučavanjima ukrajinskih autora, 1945. godine pohapšeni su gotovo svi Ukrajinci predstavnici inteligencije različitih struka (studenti, ljekari, inženjeri, drugi). Prvom osobom koja je bila uhapšena i podvrgnuta torturama s daljim likvidiranjem, uključujući i članove obitelji bio je spomenuti lider ukrajinskih rodoljuba Vasylj Vojtanovs'kyj. S dolaskom režima 1945. on se skrivao određeno vrijeme u sjemeništu Grko-katoličke crkve, zatim je izdan i predat vlastima. Bio je odveden u Beograd gdje je mučen i strijeljan ili obješen, zajedno s njim je ubijena supruga Vlatka (Rožman), rodom Hrvatica i sin Vladimir, mladi poručnik. Mjesto je njihovog pokapanja kao i drugih nepoznato.

Također je manje poznata sudbina mnogih drugih jer kako svjedoči jedan od učesnika ukrajinskih udruženja u Hrvatskoj, zagrebačka OZNA, koja je izvršavala egzekucije po naredbi suda Kremlja, nikada nije dala točne materijale.¹³ Od ukrajinskih aktivista u Hrvatskoj, uhapšenih i likvidiranih od strane komunističke vlasti su poznata imena: Vasylj Baryc'kyj, Ivan Jacus', Gavrylo Kompanec', Iljko Masynyk, Oleksandr Satnikov, Myhajlo Strilec', Myhajlo Stepčyšyn, Volodymyr Skomorovs'kyj, Roman Stadnyk, Ivan Tymko dok sudbina mnogo drugih još uvijek nije poznata.¹⁴ Osim strijeljanja, mnogi su osuđeni na višegodišnje zatvorske kazne. U takvom zatvoru je boravio spomenuti ukrajinski aktivist iz Zagreba Antin Ivahnjuk. On je jedini preživjeli od značajnijih imena u Zagrebu koji su bili uhapšeni. Antona Ivahnjuka je uhapsila jugoslavenska policija, držala u zatvoru a kasnije predala je u sovjetski tajni zatvor NKVD-a u Beogradu. Taj Ukrajinac nije bio član OUN iako je bio nacionalno orijentiran i vodio je društvo Probojem (Dnipro). Pušten je iz zatvora na intervenciju jednog jugoslavenskog ministra koji je bio partizan a liječila ga je kao zarobljenika u hrvatskoj bolnici Ivahnjukova supruga, lječnica po struci. Iz Jugoslavije Ivahnjuk sa suprugom je protjeran u Italiju, zatim su otišli su za Kanadu. Međutim, nisu se svi našli na zapadu što svjedoči sudbina Mykoly Bučka, urednika ukrajinskog časopisa Dumka. Pred krajem rata on je bio uhapšen partizanima kao ukrajinski nacionalist, predat kaznenim organima u SSSR-u i sve do 1955. je bio u logorima GULAGa.¹⁵

¹² Katrin BOECKH «Religious persecution in Yugoslavia, 1944-1953: Stalinist ideas under Tito». Hrvatski prijevod: «Vjerski progoni u Jugoslaviji 1944. – 1953: Staljinizam u titoizmu», *Journal of Contemporary History (Časopis za suvremenu povijest)*, 38/2006., br. 2, 406.

¹³ Eugen MAČAH, «Ukrajinci u Hrvatskoj», *Dumky z Dunaju. Misli s Dunava*, 6/2003.-2006., 56.

¹⁴ Bogdan LIS'KYJ, «Z dijeljnosti ukrajins'kyh studentiv u Horvatiji (1920-1945)», *Aljmanah Ukrajins'kogo Narodnogo Sojuzu*, Džerzi siti-Nju Jork 1996., 106.

¹⁵ Isto, 106.; o. Roman MYZ', *Svjaščenyky osjeckogo vikarijata*, Novi Sad 1993., 85.

Još za vrijeme rata partizani su strijeljali grkokatoličkog svećenika Vlasova, rodom Ukrajinca. Neki osuđeni Ukrajinci bili su poslije sukoba Tito-Staljin oslobođeni. Jedan broj hrvatskih Ukrajinaca je pobjegao u inozemstvo a neki su protjerani od strane režima. Točan broj žrtava komunističkog režima u represivnom stavu prema Ukrajincima u Hrvatskoj nikad nije objavljen – zaključuje B. Lis'kyj.

Jedan od najaktivnijih u smislu izražaja ukrajinske nacionalne ideje kontingent u Hrvatskoj – studenti koji su iz Ukrajine dolazili na studije u Hrvatsku neminovno su postali objektom pratnje specijalnih službi. Kako svjedoče suvremeni ukrajinski povjesničari, mnogi od njih poslije instaliranja u Jugoslaviji prosovjetskoga režima, poslije rata su poginuli zbog gajenja nacionalne ideje od ruku tada još poslušnih učenika NKVD-a, podosta je dospjelo u sibirske logore.¹⁶

Osim spomenutih kategorija objektom represija je svakako bila i crkva. Politika prema crkvi od strane jugoslavenskog komunističkog režima još jednom potvrđuje korištenje sovjetskih doktrina. Crkva se doživljava kao ideološki, klasni neprijatelj, a u slučaju Grko-katoličke ona je i objekt etničkog obilježja jer je ponajviše okupljala ukrajinsko-rusinsku etničku skupinu. Sovjetska služba koja je već imala dovoljnu praksu na zapadnoukrajinskim zemljama je morala zahtijevati okrutan stav prema unijatima u čemu je imala potpunu suglasnost od službenih organa sa središtem u Beogradu kamo su se ponajčešće odvodili uhapšeni ako nisu bili riješeni «na licu mjesta». Prva etapa stava prema unijatima odgovarala je općem stavu – likvidiranje neprijatelja između kojih su neumitno bili i ukrajinski svećenici.

Uobličavanjem takvoga postupka je bilo likvidiranje grko-katoličkog svećenika o. Ivana Tymka. On je bio, prema zapisniku OZN-e sastavljenim od 4.05.1945. u prostorijama Grko-katoličkog sjemeništa u Zagrebu uhapšen zbog optužbe da je skrivao tamo Vasylja Vojtanovskog.¹⁷ Vojni sud Komande grada Zagreba je 29.06.1945. njemu, zajedno s drugim predstavnicima vjerskih zajednica, građana različitih nacionalnosti – svega su navedena 58 imena - inkriminirao da je sudjelovao u tri krivičnih djela – «kod organizovanja, tzv. ukrajinske legije, koja je vodila borbu protiv narodno-oslobodilačke vojske u Bosni» te je pomagao sakriti se Vojtanovskom. Okrivljenima je presuđena kazna smrti vješanjem, strijeljanjem, prisilnim radom. Timko je strijeljan zbog toga, kao se navodi u optužbi da «provodeći u život direktive za protunarodni rad, koje je u nizu posljednjih godina dobivao od poglavara organizacije, kojoj je pripadao, grkokatoličkog biskupa Janka Šimraka, zloupotrijebio je svoj položaj župnika grkokatoličke župe Ćirila i Metoda u Zagrebu, sakrivajući u sjemeništu te župe predsjednika neprijateljske terorističke organizacije tkzv. Ukrajinaca, zločinca Vojtanovski Vasilija (...) To je učinio, iako je znao da Vojtanovskoga traže narodne vlasti kao ratnog zločinca».¹⁸ U navedenom treba skrenuti pozornost na definiciju *tkzv. Ukrajinaca* koja bi značila i nepriznavanje Ukrajinaca kao naroda što upućuje na već postojeću od ranije tendenciju u državnim organima službenog Beograda koji je rabio ruske

¹⁶ Vladyslav ROGOVYJ, Volodymyr SERGIJČUK, *Pidtrymka ukrajins'kogo studentsva v Horvatiji*. O. KOROPEJ, «Studiji ta gromads'ka prac'a ukrajins'kyh studentiv v Jugoslaviji», *Aljmanah objednannja ukrajins'kyh veterynarnyh likariv*, Nju-York-Čikago-Vinnipeg. Bogdan LIS'KYJ, «Z dijalnosti ukrajins'kyh studentiv u Horvatiji (1920-1945)», *Ukrajinci Horvatiji. Materialy i dokumenty*, Knjiga I, Zagreb 2002., 38.-50.

¹⁷ *Dokumenti o protunarodnom radu i zločinima jednog dijela katoličkog klera*, Zagreb 1946., 32.

¹⁸ «Vojni sud Komande grada Zagreba. Sud. Broj: 290/45.» Arhiv Hrvatske. Zagreb.

¹⁹ Iz priopćenja B. Lis'kog

pojmove. To još jednom upućuje na poseban položaj Ukrajinaca prema kojima se nastavljala politika iz prethodnih, predkomunističkih razdoblja što je bilo karakterističnim i za sovjetsku praksu, u biti rusku, u stavu prema Ukrajinacima poslije boljševičkoga prevrata u Petrogradu.

Predstavnici ukrajinske crkve su proganjani i na prostoru Bosne gdje ukrajinski živalj imao je prisne veze s Ukrajinacima Hrvatske. U logoru je umro o. Oroz Mykola – grkokatolički župnik Kanižki, bili su pohapšeni i robijali o. Levyc'kyj, o. Babij; o. Kaminec'koga su pokušali ubiti pa umjesto njega ubili su Musorku - čovjeka koji je bio kod župnika.¹⁹

Kako opaža Katrin Boeckh, „Nakon mjeseci divljih čistki, obračun s ratnim neprijateljem postao je osnutkom službene vlasti za progon uređeniji, legalističkiji. “Državna komisija za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača”, utvrđena za raskrinkavanje antikomunističkih elemenata djelovala je 1945. i 1946. godine. Kod nje nije upadljiva samo sličnost s imenom paralelne sovjetske ustanove nego i zajednički obrazac postupka.²⁰ Prema proučavanjima autorice, godina 1953. kao godina smrti Staljina označila je cezuru u jugoslavenskoj vjerskoj politici (...). Od sredine pedesetih godina smanjio se broj uhićenja i osuda crkvenih pripadnika. Zato su učinkovitima postali suptilniji kontrolni mehanizmi poput guste mreže informanata i agenata državne sigurnosne službe kao i mehanizmi prisluškivanja.²¹ Represije su bile sastavni dio komunističkog režima o čemu je već objavljivano nemalo dokumenata.²² To isto bi moralo biti karakteristično i za stav prema ukrajinskom pitanju, međutim ono je i nadalje bilo obilježeno posebice postroženim stavom.

Mada poslije 1950. opaža se određeno smanjenje represivnoga stava prema različitim strukturama, postoje razlozi konstatirati nastavak progonstva, najprije ukrajinskih grkokatoličkih svećenika. Godine 1957. su započeti sudski procesi ukrajinskim svećenicima u Bosni što je imalo karakter političkih procesa. Naime, crkveni su predstojnici Šlapak Petar, Bilenjkyj Feliks, Biljak Gregor, Jurista Myhajlo bili optuženi za vršenje neprijateljske djelatnosti protiv socijalističke Jugoslavije zbog povezivanja s «emigrantskim ukrajinskim organizacijama» (U originalu optužbe napisano je: Ukajinskim). U biti, oni su ispali krivi zbog objavljivanja članaka u tisku ukrajinske emigracije gdje su obraćali pozornost na teški položaj Ukrajinaca, ponajprije crkve koja je zbog svoje podređenosti Vatikanu prebivala u nemilosti u Jugoslaviji. Opširno *Obrazloženje* svjedoči dosta budno i trajno praćenje službama ukrajinskih svećenika u zemlji; govori o upućenosti u povijesne događaje, posebice iz predratnih i ratnih razdoblja.²³ Sve to ukazuje na nastavljanje prakse rigoroznoga stava prema ukrajinskoj manjini na prostoru Jugoslavije, bez obzira na deklariranja raskida sa sovjetskom praksom. Ako je cjelovito, u stavu prema drugim vodećim crkvama, kako smatra Katrin Boeckh, općenito, jugoslavenska vjerska politika činila se unatoč svojoj rigoroznosti i brutalnosti još uvijek manje agresivna od sovjetske,²⁴ stav prema ukrajinskoj crkvi kao manje istaknutoj ipak, svojom rigoroznošću upućivao na neprekidnost tradicije od strane službenih vlasti i povezanost s sovjetskom praksom.

²⁰ K. BOECKH, «Vjerski progoni u Jugoslaviji», 404.n Boeckh, isto, str. 411.

²¹ Isto, 413.

²² *Partizanska i komunistička represija i zločini u Hrvatskoj 1944.-1946. Dokumenti*, 3. izdanje, Zagreb 2009.

²³ Roman MYZ', *Sudovi procesy svjaščenykam 1957 roku. Dokumenty. Materialy do istoriji ukrajinciv u Bosniji. Tom II. Zibrav i zredaguvava o. mgr. Roman Myz'*, Novyj Sad 2006., 201.-218.; o. Ivan BARŠČEVSKI, *O. Myhajlo Jurysta u mojih spomynah. Jogo žytt'a, prac'a i doba (1897-1982)*, Slavon'skyj Brod 2007.

²⁴ n Boeckh, isto, str.430

U socijalističkoj Jugoslaviji, prema zaključcima samih predstavnika ukrajinske zajednice, nitko tako nije se zanimao za Ukrajince kao tajna policija. Ona je najviše pritiskivala svećenike i kulturne djelatnike. Od duhovnih osoba u zatvoru su odležali: o. Grygorij Biljak, o. Myhajlo Kaminec'kyj, o. Feliks Bilenjkyj, o. Vasylyj Strljčyk. Od građanskoga pučanstva u zatvoru su bili, na primjer Petro Šlapak, Mykola Kagan, Ivan Svatok. Velike poteškoće i stalni «informativni razgovori» prolazili su skoro svi ukrajinski djelatnici koji su smatrali da imaju bilo-koji značaj u kulturnom životu Ukrajinaca Bosne.²⁵ Zagrebački Ukrajinci, udruženja (posebice Prosvita) dugo su bili tabu tema u bivšoj Jugoslaviji. U razdoblju nakon rata rijetko tko od zagrebačkih Ukrajinaca je ostao u Zagrebu. Myhajlo Vintoniv, agronom i dirigent zbora u društvu Probojem (Dnipro) preselio se u SAD i tu je ubijen u nerasvijetljenim okolnostima. Za neke druge značajnije predstavnike ukrajinske dijaspore u Bosni i Hrvatskoj praktički je nemoguće doći do podataka. Na primjer, jedan od najistaknutijih Ukrajinaca u Bosni bio je Nikola (Mykola) Kahan (Kagan). Kad ga je UDB-a (SDB-e) uhapsila, pokupila je sve što se odnosilo na njegovo pisanje i podatke o njemu, sjećaju se njegovi sunarodnjaci.

Ozračje stvoreno jugoslavenskim vlastima prema ukrajinskom pitanju negativno se odrazilo na sudbini onih hrvatskih intelektualaca koji se povezivali s ukrajinskom kulturom, bavili se ukrajinistikom, kontaktirali s ukrajinskim krugovima. Vrlo karakterističnom je sudbina Stanka Gašparovića kao najvećeg predstavnika tadašnje hrvatske ukrajinistike. On je doživio eliminaciju iz društvenog života i više nikada nije se vraćao ukrajinskoj temi, ukrajinskoj literaturi, stvaralaštvu Tarasa Ševčenka o kojem je napisao solidno istraživanje. Dakle, više nije razvijao se kao ukrajinist – toliko je rigorozno zvučalo u jugoslavenskoj praksi povezivanje s ukrajinskom problematikom. To isto se odnosi i na književno-istraživačku djelatnost Ivana Esiha koji također prestao se baviti pitanjima ukrajinske kulture, problemom ukrajinsko-hrvatskih književnih poredbi koje je taj autor pokrenuo ranije. Doživljavao je progonstva ali je uspio emigrirati Mladen Bošnjak koji se bavio ukrajinskim inkunabulama.

Prevodilačka djelatnost glede ukrajinske teme uglavnom se svodila na klasiku, folklor. Naime, u razdoblju sovjetsko-jugoslavenskoga savezništva su bili prevedeni neki ukrajinski autori socrealističkoga sadržaja. Početkom 1950-ih pojavljuju se pojedina djela iz narodne tradicije, ali sve to se prevodi iz ruskih izvora. Onoj razini kakvu je imala hrvatska ukrajinistika prethodnog razdoblja 1940-ih kada se prevodilo neposredno s ukrajinskog, izvan ruskoga posredništva, hrvatska ukrajinistika će se vratiti tek početkom 1960-ih.

U političkim natezanjima između sovjetskog i jugoslavenskog režima potonji je koristio ukrajinsko-rusinsku zajednicu u različitim formama ideoloških, političkih manipuliranja. Jedna od strategija bila je produbljivanje rascijepa u toj zajednici, potpora političkom rusinstvu i suzbijanje kulturno-prosvjetne djelatnosti ukrajinskoga življa. U daljem razvoju jugoslavenske politike, propagandnih afirmacija «bratstva-jedinstva», Savez Rusina i Ukrajinaca SFRJ je morao odigravati ulogu jednog od učesnika takvih akcija, u tome savezu su podržavane ideološki podobne strukture, kadrovi, usmjerenja.

U socijalističkoj Jugoslaviji koja je, bez obzira na deklariranja «drukčijeg» socijalizma i demokracije, i nadalje se čuvala matrica komunističke svijesti iskovane njenim liderom još u vrijeme sovjetskoga školovanja. Stav prema ukrajinskom pitanju bio je tradicionalno

²⁵ Bogdan LIS'KYJ, *Almanac of «Homin of Ukrainy»*, 166.

suzdržan. U komunističkoj (uvjetno - protu nacionalističkoj) ideologiji svoju ulogu je odigravao i etnički faktor: Ukrajinci su asocijativno povezivani s pojmom ustaštva što je cementiralo nepromjenljivost percepcije ukrajinskog nacionalnog pitanja. U takvom ozračju Ukrajinci Hrvatske su morali i nadalje biti dosta sekundarnom pojavom a problem represija prema Ukrajincima-Rusinima u razdoblju poslije 1945. nije se moglo istraživati. O tome, kako opažaju predstavnici ukrajinske zajednice čak nije se smjelo govoriti ili «govorilo se šapatom».

Razdoblje poslije 1945. i do 1950-h bilo je jednim od najdramatičnijih u povijesti ukrajinsko-rusinske zajednice na jugoslavenskim zemljama jer su se Ukrajinci našli u zoni sudara dva totalitarna režima. U Hrvatskoj 1940-ih godina dio Ukrajinaca je vidio mogućnost za ostvarenje ideje samostalne Ukrajine. Međutim, ta ideja nije nailazila na razumijevanje dominirajućih totalitarnih režima – ni na sovjetskoj ni na nacističkoj strani. Ukrajinski su rodoljubi bili sprječavani i represirani od strane njemačkih nacista kao i sovjetskih komunista. U praksi komunističke vlasti na prostoru Jugoslavije Ukrajinci koji su izražavali lojalnost neovisnoj Hrvatskoj doživjeli su represivne intervencije od strane jugoslavenskog komunističkog režima. U stavu potonjeg prema ukrajinskom pitanju su se preplitali različiti motivi. Osim ideoloških – kažnjavanje pristalica prethodne vlasti – neumitnim je bio sovjetski utjecaj na stav prema ukrajinskim patriotima, ukrajinskom pitanju cjelovito. Međutim, i poslije raskida sa sovjeticima jugoslavenske vlasti su nastavljali s nepovjerenjem prema Ukrajincima koji se poistovjećivali s tendencijom prema osamostaljenju drugih naroda, u prvom redu hrvatskog.

Pitanje politike službenih vlasti prema ukrajinsko-rusinskoj zajednici u Jugoslavijama zahtijeva posebnog pristupa što nije cilj predočenoga teksta. Njegov je zadatak – ocrtati kontekst upoznavanja ukrajinske kulture, stvaranja ukrajinistike u hrvatskoj sredini. Taj razvoj je bio neprekidno popraćen političkim okolnostima koje su kočile razvoj struke. Vizija Ukrajine kao dio hrvatske ukrajinistike je nastajala u uvjetima politički vrlo dramatičnim. Međutim, bez obzira na poteškoće hrvatska ukrajinistika je uspijevala postupno se formirati, posebice u razdoblju od sredine 1930-ih do 1945. U stvaranju vizije Ukrajine je učestvovala ne samo ukrajinska dijaspora kao jedan od sudionika razvoja hrvatske ukrajinistike, već i hrvatski intelektualci koji se uključili u tu struku. Oni su doživljavali pritiske od strane političkih struktura predkomunističke i komunističke Jugoslavije.

Slom razvoja ukrajinistike nastaje upravo poslije 1945. kada je jugoslavenski komunistički režim koristio sovjetske (ruske) metode prema ukrajinskom pitanju.

Rezime

Pojam *ukrajinsko pitanje* podrazumijeva stav prema Ukrajini u širokom diskursu koji se odnosi na politički, crkveni, etnički, znanstveni i drugi aspekti. Ukrajina u sklopu rusko-carističkog, odnosno rusko-sovjetskoga režima je imala različite percepcije u političkim središtima Jugoslavije predkomunističkog i komunističkog razdoblja. Različito se percipirala i ukrajinsko-rusinska zajednica koja se formirala na tom prostoru u valovima migracija od sredine 18. stoljeća, kraja 19. stoljeća i zatim tijekom 20 stoljeća, poslije boljševičkoga prevrata u Petrogradu, odnosno prvog i drugog svjetskog rata. Ukrajinski faktor je bio poticajan u razvoju ukrajinistike u Hrvatskoj kada postupno u tu struku uključuju se i hrvatski

intelektualci. Ukrajinsko-rusinska zajednica uoči i tijekom drugoga rata bila predstavljena u svim segmentima razdvojenosti hrvatskog društva – od povezivanja s idejama jednog od totalitarnih režima, rusko-sovjetskog ili njemačko-nacističkog do promišljene nepripadnosti blokovima. Predstavnicima su te zajednice bili žrtvama i ustaških, i četničkih kaznenih akcija. Jedan dio ukrajinskih intelektualaca je povezivao ideal ukrajinske neovisnosti s neprijateljima sovjetskoga sistema što je vodilo prema zbližavanju s predstavnicima srodnih uvjerenja u hrvatskoj sredini. Također su bili predstavnici koji su vjerovali u sovjetsku mitologiju. Tragedija jednih i drugih bila je u tome da se naslanjali na režime srodne totalitarnističkim duhom i jednako netolerantne prema ukrajinskom pitanju. To se potvrdilo u razdoblju rata i odmah iza 1945. kada je prema ukrajinskom pitanju u značajnoj mjeri primjenjivali se rusko-sovjetske metode koje je preuzeo i jugoslavenski sistem. Represivne akcije su zadesile i Ukrajince i Hrvate koji su se zauzimali za ukrajinsku temu. Takav stav komunističkih vlasti prema ukrajinstvu potvrđuje zaključak o srodnosti komunističke ideologije onoj prethodnoj (carskoj ili kraljevskoj) u pogleda na druge narode. Politički faktor je snažno utjecao na oblikovanje ukrajinstike u hrvatskom društvu: represivne mjere su presjekli zanimanje hrvatskih intelektualaca za ukrajinstiku, predstavnici ukrajinsko-rusinske zajednice i dalje su bili proganjaniji (crkva) ili su postajali sekundarni učesnici propagandnih demonstriranja bratstva-jedinstva.

UKRAINISCHE FRAGE IN BEIDEN JUGOSLAWIEN: POLITISCHER KONTEXT KROATISCHER UKRAINISTIK

Zusammenfassung: Das Bild der Ukraine in Jugoslawien vor und nach der kommunistischen Herrschaft ist untrennbar mit dem politischen Faktor verbunden. Die Position der Ukraine im sowjetischen System spiegelte sich in der Position der ukrainisch-ruthenischen Gemeinschaft wider. Abgesehen von äußeren Einflüssen beeinflussten die Haltung gegenüber ukrainischer Frage auch interne Probleme sowie religiöse und politische Zusammenhänge in beiden Jugoslawien.

Als Griechisch-Katholiken, Befürworter der Idee der nationalen Unabhängigkeit der Ukraine, dem russischen/sowjetischen Regime gegenüber abgeneigt, waren die Vertreter dieser Minderheit traditionell nicht sehr geschätzt vom offiziellen Belgrad. Allerdings wurde das Interesse an der Ukraine immer größer dank intensiver Aktivitäten der Ukrainer-Ruthenen. Schließlich führten sie zur Entstehung der kroatischen Ukrainistik.

Der Zeitraum seit 1945, gekennzeichnet durch die sowjetisch-jugoslawische Zusammenarbeit, wird durch die repressiven Maßnahmen gegen die ukrainisch-ruthenische Minderheit geprägt. Die Ähnlichkeit in der Haltung gegenüber der ukrainischen Frage in der Vorkriegszeit wird durch die Ähnlichkeit dieser zwei Regime in der Haltung gegenüber anderen Nationen bestätigt. Die Verfolgung der Ukrainer beendete die bisherige Entwicklung und lähmte deutlich die Weiterentwicklung kroatischer Ukrainistik.

Schlüsselwörter: Ukrainistik, Ukraine, Galizien, Vasilije Vojtanovski, Stanko Gašparović, Ukrainer-Ruthenen, Griechisch-Katholische Kirche

Literatura

- Ivan BARŠČEVSKI, *O. Myhajlo Jurysta v mojih spomynah. Jogo žytt'a, prac'a i doba (1897-1982)*, Slavons'kyj Brod 2007.
- Katrin BOECKH «Religious persecution in Yugoslavia, 1944-1953: Stalinist ideas under Tito» [«Vjerski progoni u Jugoslaviji 1944. – 1953: Staljinizam u titoizmu»], *Časopis za suvremenu povijest*, 38/2006., br. 2, 403.-431.
- Stanko GAŠPAROVIĆ, *Taras Ševčenko (1814-1861), najveći pjesnik i prorok Ukrajine*, Zagreb 1942.
- Antin IVAHNJUK, «Horvaty j Ukrajinci. (Do ukrajinsko-horvats'kyh vzajemyn)», *Naša meta* (Toronto), grudenj-sičenj, 1951.-1952.
- Bogdan LIS'KYJ, «Antin Ivahnjuk – velykyj ukrajins'ko-horvats'kyj patriot», *Ukrajinci Hrvatske*, Zagreb 2002., 62.-73.
- Bogdan LIS'KYJ, «Z dijeljnosti ukrajins'kyh studentiv u Horvatiji (1920-1945)», *Aljmanah Ukrajins'kogo Narodnogo Sojuzu*, Džerzi siti-Nju Jork 1996.
- Eugen MAČAH, «Ukrajinci u Hrvatskoj», *Dumky z Dunaju. Misli s Dunava*, 6/2003.-2006.
- Myhajlo MARUNČAK, *Ukrajinci v Rumuniji, Čeho-Slovaččyni, Poljšči, Jugoslaviji*, Vinnipeg 1969.
- Roman MYZ', *Sudovi procesy svjaščenykam 1957 roku. Dokumenty. Materialy do istoriji ukrajinciv u Bosniji. Tom II. Zibrav i zredaguvava o. mgr. Roman Myz'*, Novyj Sad 2006.
- Roman MYZ', *Svjaščenyky osjeckogo vikarijata*, Novi Sad 1993.
- Partizanska i komunistička represija i zločini u Hrvatskoj 1944.-1946. Dokumenti*, 3. izdanje, Zagreb 2009.
- Jevgenij PAŠČENKO (ur.), *Genocidni zločin totalitarnog režima u Ukrajini 1932.-1933. Gladomor*, Zagreb 2008.
- Jevgenij PAŠČENKO, «Virtualnost i realnost 'tridesetih godina' u ukrajinskom kontekstu», *Komparativna povijest hrvatske književnosti. Zbornik radova VII. (Hrvatska književnost tridesetih godina dvadesetog stoljeća) sa znanstvenog skupa održanog od 30. rujna do 1. listopada 2004. godine u Splitu*, Split 2005., 62.-86.
- Milenko POPOVIĆ, «Historijat i stanje ukrajinistike na Filozofskom fakultetu u Zagrebu», *Deset godina studija ukrajinistike na Filozofskome fakultetu u Zagrebu*, Zagreb 2007.
- Volodymyr SERGIJČUK, «Horvats'kyj narod najbiljše rozumije nas, ukrajinciv...», *Ukrajinci Horvatiji. Materialy i dokumenty. Knyga perša*, Zagreb 2002.
- Volodymyr SERGIJČUK, *Neusvidomlennja Ukrajiny. Stavlennja svitu do Ukrajins'koji deržavnosti: pogljad u 1917-1921 roky z analizom s'ogodennja*, Ljviv 2002.
- Vasilj STEFANYK, *Sinovi. Novele*, Zagreb 1943.

DESNIČINI SUSRETI
2009.
Zbornik radova

Uredili

Drago Roksandić
Magdalena Najbar-Agičić
Ivana Cvijović Javorina

 press

Filozofski fakultet u Zagrebu
Zagreb, 2011.

Biblioteka DESNIČINI SUSRETI

sv. 4

Nakladnik

Sveučilište u Zagrebu,
Filozofski fakultet,
Centar za komparativnohistorijske i interkulturalne studije
FF-press

Za nakladnika

Damir Boras

Uredili

Drago Roksandić
Magdalena Najbar-Agičić
Ivana Cvijović Javorina

Recenzent

Velimir Visković

*Tiskanje ove knjige potpomoglo je
Ministarstvo kulture Republike Hrvatske*

Fotografija na naslovnici

Vladan Desnica (iz fotodokumentacije dr. sc. Uroša Desnice)

Copyright © 2011., Filozofski fakultet, FF-press, Zagreb

ISBN 978-953-175-400-2

DESNIČINI SUSRETI 2009.

Zbornik radova

Drago Roksandić, Magdalena Najbar-Agičić, Ivana Cvijović Javorina (ur.)

Nakladnik

Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet

Zagreb, Ivana Lučića 3

tel. 01/6120-111; faks. 01/6156-879

e-mail: info@ffzg.hr

www.ffzg.unizg.hr

Izvršni urednik

Boris Bui

Grafička oprema

Ivanka Čokol

Marko Maraković

Boris Bui

Lektura i izrada kazala

Jadranka Brnčić

Idejno rješenje naslovnice

Marko Maraković

Grafičko oblikovanje naslovnice

Ana Pojatina

Tisak i uvez

Tiskara Zelina d.d., Sveti Ivan Zelina

rujan 2011.

CIP zapis dostupan u računalnom katalogu Nacionalne i sveučilišne
knjižnice u Zagrebu pod brojem 777553.

CENTAR ZA KOMPARATIVNOHISTORIJSKE
I INTERKULTURNE STUDIJE

DESNIČINI SUSRETI
2009.

Zbornik radova

Uredili
DRAGO ROKSANDIĆ
MAGDALENA NAJBAR-AGIČIĆ
IVANA CVIJOVIĆ JAVORINA